

Maria Gołębowska

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

ORCID: 0000-0002-2371-9232

Tradycje badawcze hermeneutyki prawa – od Schleiermachera do Amseleka

Abstrakt: Celem tekstu jest omówienie tradycji badawczych hermeneutyki prawa, w obrębie których pojawiały się i pojawiają specyficzne dla niej zagadnienia. Problematyka badawcza hermeneutyki prawniczej, przede wszystkim dotycząca kwestii interpretacji i wykładni (*Auslegung*), bywa charakteryzowana nieco odmiennie od kwestii hermeneutyki ontologicznej, teologicznej czy też literackiej. Właśnie tym odmiennościom poświęcił wiele uwagi między innymi Hans-Georg Gadamer, analizując je dość szczegółowo w *Prawdzie i metodzie*.

Celem początkowej części jest omówienie specyfiki stanowisk badawczych hermeneutyki prawa w odwołaniu do tez i postulatów hermeneutyki ogólnej. Następnie przedstawiona jest pokrótce historia interpretacji prawniczej (m.in. tezy Francisca Liebera oraz Arthura Kaufmanna, polemiczne wobec hermeneutyki Hansa-Georga Gadamera). Zostały przywołane i odróżnione dwa podstawowe konteksty badawcze, w odniesieniu do których rozpatrywana jest interpretacja prawnicza – obok kontekstu hermeneutycznego, węższy i ściślejszy kontekst analiz językowych (logika argumentacji, semiotyka, semantyka, teoria aktów mowy). Ten drugi kontekst jest obecny zwłaszcza w semiotycznym i semantycznym ujmowaniu interpretacji prawniczej.

Słowa kluczowe: hermeneutyka, prawo, interpretacja, wykładnia (*Auslegung*), norma, fenomenologia.

The Research Traditions of Legal Hermeneutics – from Schleiermacher to Amselek

Abstract: The purpose of the text is to discuss research traditions of legal hermeneutics, in the domains of which appeared and appear some questions specific

to this type of hermeneutics. Research issues of legal hermeneutics, primarily regarding the questions of interpretation and statutory interpretation (*Auslegung*), are sometimes characterised slightly differently from the issue of ontological, theological or literary hermeneutics. It was these differences that Hans-Georg Gadamer devoted a lot of attention to, among others, analysing them in considerable detail in *Truth and Method*.

The purpose of the initial part is to discuss the specific research positions of legal hermeneutics in reference to theses and postulates of general hermeneutics. Subsequently, the history of legal interpretation is briefly presented (among others, the theses of Francis Lieber and Arthur Kaufmann, a polemic critical of the hermeneutics of Hans-Georg Gadamer). Two basic research contexts have been identified and distinguished, in relation to which legal interpretation is considered – next to the hermeneutic context is the narrower and stricter context of language analyses (argumentation logic, semiotics, semantics, theory of speech acts). This second context is particularly present in the semiotic and semantic approach to legal interpretation.

Keywords: hermeneutics, law, interpretation, statutory interpretation (*Auslegung*), norm, phenomenology.

Celem tekstu jest omówienie tradycji badawczych hermeneutyki prawa, w obrębie których pojawiały się i pojawiają specyficzne dla niej zagadnienia. Problematyka badawcza hermeneutyki prawniczej, przede wszystkim dotycząca kwestii interpretacji i wykładni, bywa charakteryzowana nieco odmiennie od kwestii hermeneutyki ontologicznej, teologicznej czy też literackiej. Właśnie tym odmiennościom poświęcił wiele uwagi między innymi Hans-Georg Gadamer, analizując je dość szczegółowo w *Prawdzie i metodzie*.

Celem początkowej części artykułu jest omówienie specyfiki stanowisk badawczych hermeneutyki prawa w odwołaniu do tez i postulatów hermeneutyki ogólnej. Następnie przedstawiono pokrótce historię interpretacji prawniczej (m.in. tezy Francisca Liebera oraz Arthura Kaufmanna, polemiczne wobec hermeneutyki Gadamera). Zostały wskazane i odróżnione dwa podstawowe konteksty badawcze, w odniesieniu do których rozpatrywana jest prawnicza interpretacja – obok kontekstu hermeneutycznego, węższy i ściślejszy kontekst analiz językowych (logika argumentacji, semiotyka, semantyka, teoria aktów mowy). Ten drugi kontekst jest szczególnie obecny w semiotycznym i semantycznym ujmowaniu prawniczej

interpretacji. Jak wspomniano, w stanie badań dotyczących prawniczej interpretacji dookreśla się miejsce hermeneutyki prawa w stosunku do innych typów hermeneutyk – szczególnie ważne okazuje się pytanie o relacje między hermeneutyką prawa a hermeneutyką teologiczną oraz literacką. Współczesne tezy i postulaty hermeneutyki prawa Paula Amsleka (obok fenomenologii) stanowiłyby pewne podsumowanie złożonych kwestii prawniczej tradycji hermeneutycznej. Trzeba podkreślić, że Paul Amslek zadaje pytania, jakie wcześniej pojawiły się w refleksji Friedricha Schleiermachera¹, Francisa Liebera (np. rola interpretacji opierającej się na znaczeniu literalnym, dosłownym oraz interpretacji odwołującej się do znaczenia przenośnego, „figuralnego”) oraz Hansa-Georga Gadamera i Paula Ricoeura, którzy w ramach ogólnie pojętej hermeneutyki filozoficznej rozważali między innymi kwestie metodologiczne dotyczące specyfiki hermeneutyki prawa.

Hermeneutyka ogólna a hermeneutyka prawa

Poszczególne analizy dotyczące hermeneutyki ogólnej i hermeneutyki prawniczej wskazują ich wzajemne uwikłania. I tak, rozumienie określa się jako podstawowe pojęcie hermeneutyczne, choć wedle Friedricha Schleiermachera głównym pojęciem hermeneutyki byłyby raczej interpretacja stowarzyszona z rozumieniem, główną zaś praktyką hermeneutyczną byłyby translacja, pojmowana w dwóch znaczeniach: jako przekład i jako objaśnienie (tłumaczenie w szerokim sensie)². Schleiermacher uważał, że zarówno hermeneutyka tekstów biblijnych, jak i hermeneutyka dzieł starożytnych (w szczególności Platona) wymagają ponownego przyswojenia współcześnie. Hermeneutyka jako metoda czytania tekstów historycznych stanowi równocześnie metodę ich objaśniania (tłumaczenia) współczesnym czytelnikom oraz metodę przekładu znaczeń przeszłych danego języka na znaczenia aktualnie używanego języka. Takie pojmowanie przekładu pozwala Schleiermacherowi wyjść poza hermeneutykę ujętą teologicznie i historycznie, zwrócić się ku tekstom mu współczesnym. Jak łatwo zauważyć, w proponowanej i praktykowanej przez Schleiermachera hermeneutyce

¹ Por. Paul Amslek, *Cheminements philosophiques dans le monde du droit et des règles en général*, Armand Colin, Paris 2012, s. 447.

² Por. Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism, and Other Writings*, red. i tłum. Andrew Bowie, Cambridge UP, Cambridge 1998; w szczególności tekst *General Hermeneutics*, s. 225–268.

można dostrzec bliskość z koncepcjami wykładni – wykładni ważnej zarówno w hermeneutyce ogólnej, jak i w hermeneutyce prawniczej.

Hermeneutyka jest więc rozpatrywana przede wszystkim jako metoda czytania, objaśniania, językowego przekładu i tłumaczenia, które wiąże się zarówno z interpretacją danego tekstu, jak i ze wskazaniem (wyбором) wykładni rozumienia. Można powiedzieć, że hermeneutyka ogólna, będąca źródłowo metodą filologiczną, związana ściśle z odczytywaniem, interpretacją i rozumieniem tekstów historycznych, stała się w XX wieku koncepcją ontologiczną i epistemologiczną: ontologiczną, dotyczy bowiem interpretacji i rozumienia bytu, sensu bytu i istnienia, a epistemologiczną, ponieważ objaśnia warunki poznawcze procedur interpretacji i rozumienia, wykraczając znacznie poza metodologię. W ramach ontologicznych koncepcji hermeneutycznych, rozważających między innymi rozumienie jako sposób istnienia bytu, mieszczą się tezy Edmunda Husserla, Martina Heideggera, Hansa-Georga Gadamera, Paula Ricoeura, Jürgena Habermasa. Natomiast w przypadku hermeneutyki prawa można mówić o „prawniczych zastosowaniach hermeneutycznych”³. W ramach hermeneutyki prawa mieści się kilka ujęć i zastosowań hermeneutyki: teoria interpretacji tekstu prawnego, hermeneutyka pojęta jako filozofia prawa, kwestie hermeneutycznego poznania i jego charakteru oraz analityczna hermeneutyka prawnicza⁴.

Współczesna hermeneutyka, rozwijana od początku XIX wieku, dzieli się na kilka subdyscyplin:

- 1) hermeneutykę literacką (interpretacja tekstów literackich, w szczególności poetyckich)⁵;
- 2) hermeneutykę prawniczą (interpretacja źródeł prawa – zachowanych, w szczególności pisanych);
- 3) hermeneutykę teologiczną (interpretacja tekstów sakralnych; uznaje się, że w tym przypadku interpretacja przyjmuje postać egzegezy, choć przedstawiciele hermeneutyki prawa, w tym Paul Amsselek, używają terminu „egzegeza” do określenia „pogłębionej” interpretacji tekstów prawnych)⁶;

³ Por. Jerzy Oniszczyk, *Filozofia i teoria prawa*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 671.

⁴ Por. tamże, s. 673–693.

⁵ Por. Paul Amsselek, *Cheminements philosophiques...*, s. 460.

⁶ Por. tamże, s. 472.

- 4) hermeneutykę antropologiczną (interpretacja kultury jako sumy tekstów, inaczej nazywana antropologią objaśniającą);
- 5) hermeneutykę chronologiczną (interpretacja świadectw i przekazów historycznych);
- 6) hermeneutykę filozoficzną (metodologiczna, epistemologiczna i ontologiczna analiza podstaw interpretacji w ogóle oraz interpretacja tekstów filozoficznych).

Można zapytać, jak dalece wspomniana problematyka i dyskusje są ważne dla hermeneutyki i interpretacji prawniczej. Złożoność dotychczasowych tez hermeneutyki jako metody badawczej, a przede wszystkim jej szerokie stosowanie w naukach społecznych i humanistycznych, począwszy od tzw. zwrotu interpretacyjnego (lata siedemdziesiąte XX w.), pozwoliły na ponowne rozpatrywanie hermeneutyki jako metody prawa. To wówczas ogólne dyskusje dotyczące możliwości i granic interpretacji pojawiły się także w dziedzinie hermeneutyki prawa – również w pracach Paula Amseleka (ur. 1937), który polemizował w latach dziewięćdziesiątych między innymi z teorią krytyczną, otwierającą interpretacje prawnicze na subiektywnie nieograniczone możliwości, podobne interpretacjom literackim⁷.

Specyfika hermeneutyki prawniczej

Można powiedzieć, że hermeneutyka prawnicza, rozwijana intensywnie od lat siedemdziesiątych XX wieku dzięki „zwrotowi hermeneutycznemu”, wciąż powraca do specyfiki rozważań nad teorią i filozofią prawa, zainicjowaną na potrzeby zmodernizowanych społeczności i państw przez Immanuela Kanta i jego legalizm oraz Georga W.F. Hegla, który na przełomie lat 1820–1821 opublikował *Grundlinien der Philosophie des Rechts*⁸. Hermeneutyka prawa mogła zatem odwoływać się wówczas do dwóch kontekstów badawczych: do rozważań hermeneutycznych Friedricha Schlegelera, który rekapitulował tradycję dotychczasowej hermeneutyki i proponował

---

⁷ Por. Paul Amselek, *Mes cheminements philosophiques dans le monde du droit et des règles en général* (Conférence faite à la Faculté de Droit de l'Université de Montréal le 1er octobre 2013), „La Revue Juridique Thémis” 2015, t. 48, nr 3, s. 845–888; tekst cytowany dostępny: <http://paul-amselek.com>, s. 29.

⁸ Georg W.F. Hegel, *Zasady filozofii prawa*, tłum. Adam Landman, PWN, Warszawa 1969 (*Grundlinien der Philosophie des Rechts*, 1820–1821).